

COLMAR VON DER GOLTZUN GÖZÜYLE OSMANLI DEVLETİ VE GELECEĞİ

Doç. Dr. Selçuk GÜNAY x

Osmanlı Devletinin zayıflama dönemine girmesiyle birçok Avrupalı danışman ve askerî imparatorluk hizmetine girdiği bilinen bir husustur. Özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda sayıları gittikçe artan bu kişiler arasında gerek yapmış olduğu faaliyetler ve gerekse fikrî özellikleriyle Alman Komutanı Colmar von Goltz'un önemli bir yeri vardır. Türkiye'ye gelen Alman subayları arasında Molkeyle eş tutulan bu askerî bizce daha üstün tarafı, fikirleri ve Osmanlı İmparatorluğunun istikbali üzerinde kalem oynatacak bir kudrette stratejist olmasıdır. Bu yüzden, onun bu yoldaki fikirlerini kaynakları da gözönüne alarak ortaya koymak istedik. Ancak bu konuya girmeden daha önce Goltz'un hayatını ve Osmanlı devletindeki hizmetini ana hatlarıyla zikretmek lüzumunu hissetmiş bulunuyoruz.

Colmar Von Der Goltz, 12 Ağustos 1843'de Doğu Prusya'da bulunan Bilgenfeld'de doğdu. 1861 senesinde teğmen rütbesiyle Alman Ordusuna katılan bu genç subay, 1868'de erkân-ı harp sınıfına dahil oldu. 1871 Alman -Fransız savaşına erkân-ı harp subayı olarak ilihak ettikten sonra, Potsdam Harbiye okulunda öğretmenlik görevine atandı. Prens Karl'ın maiyetinde de görev yapan Goltz, Türkiye'ye gelmeden önce tam olarak oniki yıl Alman Genelkurmayında görev yapmış bu erkân-ı harpu (1).

Bilindiği üzere Berlin Kongresinden sonra Osmanlı Devletinin dış politikasında Almanya ağırlık kazanmaya başlamış ve bunun en önemli işareti ise Osmanlı Ordusunun Prusya örnek alınarak teşkilatlandırılmak istenmesi teşkil etmiştir. Alman Şansölyesi Bismark'ın siyasi hedeflerine uygun düşen bu politikanın gereği olarak II. Abdülhamid, Almanya'dan Osmanlı Ordusunun teşkilatlandırılması gayesiyle bazı subaylar istemiştir. Nitekim 1882 yılında Albay Otto August Kachler başkanlığındaki dört kişilik bir subay heyeti Türkiye'ye yollanmıştır (2).

1883 yılında Osmanlı askerî okullarına bir Alman subayın tayin edilmesi hususunda Osmanlı Devletinin eski isteklerinin yeniden ele alındığı görülmektedir. Padişah'ın bu ricası üzerine Alman Genelkurmay Başkanlığından Binbaşı Colmar Von Goltz Türki-

(x) Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

- 1) Von Der Goltz'un hayat hikayesi hk. daha geniş bilgi için bkz: Von Der Goltz, Osmanlılar muharebelerini nasıl kaybettiler? Şimdi nasıl telafi terakki edebilirler. İstanbul 1331, s. 4-7, Aynı Müellif Goltz Paşanın Hatıratı, İstanbul 1933
- 2) Kemal Beydilli, İlk Alman Askerî Heyeti, İst. Üniv. Ed. Fak. Tarih Dergisi, sayı :32, İstanbul 1979, s. 481-493

ye'ye gönderilmiştir (3).

1885'de Alman Askerî Heyeti Başkanı General Kaehler'in ölmesiyle onun yerini Von Der Goltz almıştır. Goltz'un yetkileri Kaehlerinkinden bile fazlaydı. Wallach'ın deyimiyle, adeta Osmanlı Ordusunun Genelkurmay Başkanlığını deruhde ediyordu (4). Baron Von Der Goltz'un bu yeni görevi seferberlik, yığınak, harekât planlar, harita alma ve genç erkân-ı harplerin eğitimi konularını kapsıyordu (5).

Goltz'un 1886'da Osmanlı Devleti ile yaptığı kontrat II. Abdülhamid'in arzusuyla üç yıl daha uzatılmıştır. 1893'de Von Der Goltz, Osmanlı Ordusundaki görevini son verilmesini istemişse de, Padişah'ın II. Wilhelm'e yaptığı rica üzerine görevinde kalmıştı. Esasen Alman makamları da bu fikirdeydi (6).

Goltz'un çalışmaları Türkiye'de önemli engellerle karşılaşmasına rağmen, oniki yıllık ilk çalışma döneminde özellikle Osmanlı subaylarının eğitimi yönünden bir hayli verimli oldu. Zira bu dönemde Harbiye Mektebinde okunmak üzere 4000 sahifeden fazla Türkçe broşür ve ders kitabı yayınladı. Diğer taraftan Goltz'un bu çalışmaları Osmanlı subayları arasında ileride ortaya çıkacak Alman hayranlığı ve taraftarlığının meydana gelişinde hayli etkili oldu (7). Artık Osmanlı İmparatorluğunda, "Moltke Efsanesi"ne benzeyen bir de "Goltz Paşa Efsanesi" doğmuştu (8).

Bu uzun hizmet döneminin sonu Goltz'un 1895'de Almanya'ya döndüğü görülüyor. 1897 Osmanlı-Yunan Harbi sıralarında İstanbul'da Padişah'ın Goltz'u yeniden Türkiye'ye davet ettiği dedikodusu dolaşıyordu (9). Ancak Goltz bu teklife karşı bazı karşı teklifler getirmek suretiyle yeni yetkiler istemiştir. Goltz Almanya'da olduğu gibi yetkili bir makam ve görevden alınmama garantisi istiyordu. Ancak Padişah'ın bu şartlara hiçbir karşılık vermediği görülüyor (10).

Von Der Goltz'u II. Meşrutiyetden bir müddet önce yine İstanbul'da görüyoruz. 1908'de daha önceki gelişlerinden fazla tantanalı bir şekilde karşılanan Goltz Paşa'nın bu ziyareti aynı zamanda II. Wilhelm'in önerileriyle başlamış olan Türk-Alman ittifak görüşmeleriyle ilgiliydi (11).

3) J.E. Wallach, Bir askerî yardımın anatomisi (Çev. Fahri Çeliker) Ankara, 1985, s. 42-43, Von Der Goltz, Genç Türkiyenin hezemeti ve imkân-ı iulası, İstanbul 1332, s. 73

4) J.E. Wallach A.g.e. s. 51

5) Von Der Goltz, A.g.e, s. 73

6) J.E. Wallach, A.g.e, s. 66

7) İlber Ortaylı, Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu, İstanbul 1983, s. 78

8) J.E. Wallach, A.g.e, s. 81, İlber Ortaylı, A.g.e, s. 80

9) J.E. Wallach, A.g.e, s. 81-82 Oniki yıllık hizmet dönemiyle ilgili olarak Goltz, Padişah'ın askerliğe karşı olan ilgisizliğinden yakınmakta ve zor şartlar altında görev yaptığından bahsetmektedir. Bkz: Von Goltz, A.g.e, s. 73

10) J.E. Wallach, A.g.e, s. 82

11) J.E. Wallach, A.g.e, Ayn. yer.

II. Abdülhamid'in tahttan inirilmesini müteakip Genç Osmanlı subayları orduyu yeniden organize edebilecek kişinin Goltz Paşa olduğu düşüncesindeydiler. Bu yolda Almanya'ya yapılan müracaatlar neticesiz kalmayarak, Ekim 1909 ortalarından ocak 1910 ortalarına kadar Türkiye'de kaldığı süre içerisinde Von Der Goltz, kapsamlı bir program uygulamıştı. Goltz I. Dünya Savaşı çıkıncaya kadar bir daha Türkiye'ye gelmedi (12).

Goltz Paşa ise 1909'daki hizmeti hakkında şu ifadeleri kullanmaktadır:

"1909 'da ordunun mürettep ve nazımı sıfatını bana vermek istediler. Bilinmesi müşkil olmiyan esbaba binaen bu sıfatı kabul edemedim. Mamafih birkaç ay daha kalarak arkadaşlarımla beraber ıslahata çalıştım" (13).

Osmanlı Devletinin I. Dünya Savaşına girmesini takiben Alman Büyük elçisi Baron Von Vangenheim'in hazırladığı plan gereğince Marşal Von Der Goltz 12 aralık 1914de son defa olarak Osmanlı Başkentine geliyordu. Daha sonra Goltz Paşa'nın Liman Von Sanders'in yerine I. Ordu komutanı olduğunu görüyoruz. Bunu takiben Goltz Paşa, Irak'da yeni teşkil edilen 6. Ordu kumandanlığına atandı. 18 Ekim 1915'de Von Der Goltz, "devam etmekte olan savaşta İran'ın gücünü mihver devletleri ve Türkiye lehine değerlendirmek" amacıyla görevlendirilmişti. Bunun yanısıra İngiltere ve Rusya'ya karşı İran'ı ayaklandırmak ve bu gayeyle bir İran Ordusu teşkil etmek onun görevleri arasındaydı. Ancak Goltz Paşa artık yaşlanmıştı. 71 yaşındaki bu tecrübeli kumandanın Kûtü'l-Amare'de bir İngiliz tümeninin kuşatılması için gerekli tedbirleri aldıktan sonra Nisan 1916 sonlarına lekeli hummadan ölmesiyle Osmanlı Ordusundaki son görevi de nihayete eriyordu (14).

I. Dünya Savaşı sıralarında Osmanlı Ordusunda Goltz Paşa'yı takiben çeşitli görevlerde bulunan Müşir Liman Von Sanders, Goltz Paşa'nın o sıralarda Türkiye'deki itibarı hakkında şunları söyler:

"Marşal Türkiye'de iyi tanınıyor ve çok seviliyordu. Ömrünün onsekiz yılını bu memleketin ordusunu yetiştirmeye harcamıştı. Yüksek rütbeli Türk subaylarının çoğu onun öğrencisiydi. Bizzat Marşal da Başkomutan Vekili Enver'i "Genç Dost" diye adlandırıyordu.

Padişah'ın "Yaver-i Has"ı olmak Von Der Goltz gibi çok ünlü bir insan için geçici bir görev sayılırdı" (15).

Şunu da belirtmek gerekir ki, özellikle II. Abdülhamid döneminde Goltz Paşa'nın

12) J.E. Wallach, A.g.e, s. 85-86-87

13) Von Der Goltz, A.g.e, s. 78

14) J.E. Wallach, A.g.e, s. 167-168-169, Liman Von Sanders, Türkiye'de beş yıl (Çev. M. Şevki Yazman), İstanbul 1968, s. 67

15) Liman Von Sanders, A.g.e, s. 67

askerî faaliyetleri yanında Almanya lehine bazı siyasî girişimlere teşebbüs ettiği görülmektedir. Nitekim 1899'da Alman Genel Kurmayına yazdığı mektuptaki ifade Osmanlı Devletini Alman yardımına muhtaç kılmak için yapılması gereken bazı siyasî faaliyetleri öngörüyordu Ancak Goltz Paşa'nın Almanyadayken yaptığı bu siyasî girişim sonuçsuz kalacaktır. (16) Ancak Şurası muhakkaktır ki, Osmanlı subayları arasında bir Alman erkân-ı harbi olarak en fazla etkide bulunan kişi Goltz Paşa'dan başkası değildir. Çünkü onun reformcu Alman subayları içinde Osmanlı Ordusunu en iyi tanımayı başaran ve bu yönüyle Osmanlı subaylarını etkilemeyi başaran tek kimse olduğu, şüphe götürmez bir gerçektir (17). Öyle ki, onun 1909'da İstanbul'a gelişi bile basın başta olmak üzere Osmanlı kamuoyunda büyük yankılar uyandırmıştı.

Goltz Paşa bazı özellikleriyle diğer Alman subaylarından ayrılmaktadır. Özellikle, faal, çalışkan, zeki bir askerî uzman ve siyasî istihbaratçı olması dikkatleri daima çekmiştir. Avusturya'nın askerî ataşesi Von Gieslingen'in belirttiği gibi, Alman heyeti içinde Türkiye'yi ve Türkleri en iyi anlayan o idi (18). Nitekim yazmış olduğu eserlerde Goltz Paşa'nın bu yönünün Moltkeden de güçlü olduğu görülür. Tahlilini daha sonra yapabileceğimiz bu görüşleri incelerken herşeyden evvel Von Der Goltz'un bir Alman ve askerî, siyasî hedefler gözetilen bir asker olduğunu gözden uzak tutmamak lazımdır.

Hayatını, siyasî ve askerî faaliyetlerini muhtasar birşekilde aktettiğimiz Von Der Goltz, tarihteki kalem sahibi askerlerin başlıcaları arasındadır. Öyle ki, bu özelliklerinden dolayı, ona daha çok teorik bilgiye dayanan bir uzman veya askerî stratejist gözüyle bakılmıştır. Bu yüzden Goltz Paşa, hemen, hemen her konuda kalem oynatmıştır. Bizim asıl inceleyeceğimiz nokta, onun Osmanlı İmparatorluğunun geleceği hususunda kendine has yorumlar yaparak bazı sonuçlara vardığı fikirlerdir (19).

Goltz Paşa, Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki fikirlerinin ondört yıllık gözlemlerine dayandığını beyan etmektedir. Nitekim kendisini bu yönüyle Macar müsteşriki ve casusu Arminius Vambery'ye benzetmektedir. Bu yüzden fikirlerini serdetmeye şöyle başlıyor:

16) İlber Ortaylı, A.g.e, s. 78-79 Ancak Padişah da Goltz Paşa'yı yakın takibe aldirarak, hakkında jurnal raporları alıyordu. Faiz Demiroğlu, Abdülhamid'e verilen jurnaller, İstanbul 1955, s. 93-94

17) İlber Ortaylı, A.g.e, s. 79 Liman Von Sanders, A.g.e, s. 67, J.E. Wallach, A.g.e, s. 82

18) İlber Ortaylı, A.g.e, s. 80. Goltz'un yetiştirdiği Osmanlı subayları arasında Mahmud Şevket ve Ahmet İzzet Paşa gibi devlet ricalini saymak mümkündür. Bu hususta Bkz: İbnülemin M. Kemal İnal, Osmanlı Devrinde Son Sadrazamla (Dergâh yay.), İstanbul 1982, C. 1869, 1973

19) Von Der Goltz'un sayısız eritleri dışında meşhur eserleri: Das Volk In In Vaffen (Düvel-i Müselleha), Von Rossabch bis Jena (rossbach'dan Jenaya), Kriegsgeschichte Deutschlands (XIX. yüzyılda Alman Harp Tarihi), Denkwürdigkeiten (Hatıralar)'dır. Bu eserlerin büyük bir kısmı Türkçeye kazandırılmıştır.

"Memalik-i Osmaniye'de terakkiyat-ı ciddiyeenin müstahil olduğuna ve islâmın düşmanı ta'allüm ve tenevvür bulunduğuna dair etrafa yayılan efkârın ne mertebe sathî olduğuna Hıristiyan Aleminde Şarkı en iyi tanıyanlardan Vambery bir sıra asâr-ı mergu-besinde isbat etdi" (20). Goltz Paşa Osmanlı İmparatorluğunda gençlerin uyanışından ümitvardır. Bu konu üzerinde şunları söylemektedir:

"Türk Kavminin tabakat-ı balâsında, ez-cümle gençlerin meyanında tekemmül ile suret-i halisânede medeniyet-i garbiyeye iltihâat etmek ve tenevvür ve istifadede bulunmak şevk ve gayretü hükümran idi " (21).

Goltz Paşa askerî öğrenci artışını Osmanlı Devletinin yükselişine örnek gösteriyor. Onun verdiği rakamlara göre 1885-1985 yılları arasında askerî öğrenci dörtbinden ondörtbine çıkmıştı (22). Ona göre Osmanlı İmparatorluğunda hürriyetçi hareketlerin iki sebebi vardır:

1) Namık Kemal başta olmak üzere fikrî açıdan önderlik yapacak ediblerin varlığı

2) 1877-1878 Savaşının Osmanlı Devletinin çökmekte olduğunu göstermesi ve buna çözüm arama gayretleri (23).

Tabiatıyla devletin uğradığı felâketler ve kayıplar Osmanlı aydınlarını bedbinliğe itmiştir. Ancak bununla beraber Osmanlı aydınları meskenet ve uyuşukluk yolunu seçmemiştir.

Nitekim son Yunan Muharebelerindeki (1897) başarıda eski tip efradın yanısıra bir avuç mektepli subayın elbirliğiyle çalışmaları sayesinde mümkün olabilmektedir (24).

Yine Girid'deki karışıklar sırasında Osmanlı Devletinin Adada askerî faaliyete girişmesi Osmanlı Halkı tarafından büyük yardımlarla desteklenmişti. Savaşa gidenler binbir yokluk içerisinde bu görevlerini ifa ederlerken, halk da silah ve teçhizat yardımlarını esirgemiyorlardı. Aynı savaşta Osmanlı Ahalisinin bu fedakârlıklı şu ifadelerle belirtiliyor:

"Ahiren ilk bir silah tecrübesi yapmak iktiza edince, ahalinin her tabakası feda edebilecek ne varsa etdi. Bu babda Şayân-ı zikr bir mukavemet ve muhalefet kimsenin mes-

20) Von Der Goltz, Devlet-i Aliyenin Zaaf ve Kuvveti, Kahire 1324, s. 5. Adıgeçen eser Goltz'un Almanya'da Ekim 1897'de "Deutsche Rundshav" dergisinde yayınladığı makale olup, Zaimzâde Hasan Fehmi Bey tarafından Türkçeye kazandırılmıştır.

21) Von Der Goltz, A.g.e, s. 6

22) Goltz Paşa 1883 yılında Tedrisat-ı Askeriye Umum Nazır olmuştu.

23) Von Der Goltz , A.g.e, s. 6-7. Nitekim Goltz gibi Vambery de meşrutiyetçi akımların geleceğinden ümitlidir. Bkz: M. Kemal Öke, Prof Arminius Vambery'nin raporlarında II. Abdülhamid ve Dönemi, İstanbul 1983, s. 121-123

24) Von Der Goltz, A.g.e, s. 8

muü olmadı" (25).

Özellikle 1897 Yunan Savaşındaki başarıların Avrupa'daki "Hasta Adam" imajını bir müddet için ortadan kaldırdığını söyleyen Goltz Paşa, ancak bir müddet sonra bu fikrin Avrupalı çevrelerde Türkiye'nin yaşamasının mümkün olamayacağı inancıyla yer değiştirdiğini söyler.

Goltz Paşa Vambery gibi Osmanlı Devleti hakkındaki bu tip düşüncelerinin şu sebeplerden kaynaklandığını söylüyor:

- 1) Halen devam eden istibdat yönetimi
- 2) Yenileşme hareketlerine karşı düşmanlık (26)

Goltz Paşa'nın Osmanlı hürriyetçileri hakkında ileri sürdüğü bir fikir de II. Abdülhamid yönetiminin hürriyetçilere karşı giriştiği faaliyetlerin abartıldığı ve iktidarı ele geçirmek için jöntürklerin yaptığı entrikaların hafife sistemini kuvvetlendirmekten başka bir işe yaramamış olduğu yolundadır (27).

Goltz Paşa, milletlerin ve devletlerin geleceğini tayin etmenin pek mümkün olamayacağını belirterek bu konuda şunları söylüyor:

"Bir milletin kıymet-ı batıniyesinin hakkıyla tahlil ederek bu vechile istikbaldeki tekâmül-i irfan payelerinin hangisini ihraz edeceğini istinbat ve istidlâl etmek bir müdakkik için en güç vazifedir. Madde-i tedkikden geçirilecek alâim o kadar çoktur ki, işin içinden çıkmak usul ve mûmarese ile kabil olur" (28).

Von Der Goltz, Osmanlı İmparatorluğunun geleceği üzerinde tam bir fikir yürütmenin imkânsızlığını vurgulayarak, olayların gelişmesinden önce bunun zor olduğunu söyler. Milletlerin hayatında tesadüflerden daha iş başındaki yöneticilerin etkili olduğunu belirterek akılcı bir yol izler (29). Buna örnek olarak daima gelişen Rus Donanması karşısında İstanbul Boğazının II. Abdülhamid'den sonra gelecek Padişahlar zamanında tahkim edilmesinin tehlikeyi bertaraf edeceğini söyler.

1699 Karlofça antlaşmasından sonra devamlı gerileyen Osmanlı İmparatorluğunun en büyük toprak kaybı 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşında olmuş ve bu muazzam yenil-

25) Von Der Goltz, A.g.e, s. 9

26) II. Abdülhamid döneminde yenileşme hareketleri için Bkz: Bernard Lewis, Modern Türkiyenin Doğuşu, Ankara 1970 s. 176-194, E. Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, C. VIII, Ankara 1983, s. 360-406

27) Von Der Goltz, A.g.e, s. 11

28) Von Der Goltz, A.g.e, s. 12

29) Von Der Goltz, A.g.e, s. 14

gi büyük ümitsizliklere vabeste olmuştur. Goltz'a göre, bu savaşın sonunda ortaya çıkan "Türkiye bitdi." Sözünü kabul etmek kolay değildir (30). Asıl sorulması gerekli olan şey, "Avrupa'da topraklarının yarısını kaybeden bir devlet, düşmanlarına karşı mukavemet nasıl muvaffak olur?" sorusu olmalıdır. Bu soruya cevap verebilmek için Osmanlı Devletinin geçmişine bir göz atmanın gerekli olduğunu ileri sürer.

Goltz Paşa tarihe inmenin ehemmiyeti üzerinde şunları söylüyor:

"Mekteplerimizde coğrafyanın Türkiye kısmı mütalâa edilince, matbuatda da Hasta Adam bahsi geçince bunun aynısını işliyoruz: Tarih uydurulmuş bir masaldır. Bizden uzak olan memalikin ahval-i sabıkası hakkında bir düstur sarfederek işin içinden çıkıveriyoruz. Lakin yakından tedkik edilince, bunun sahih bir yeri kalmaz" (31).

Bunun için Goltz Paşa başlangıcından itibaren Osmanlı Devletinin kuruluş döneminin kısa bir özetini yaparak, kendince önemli bulduğu bazı konulara temas etmeyi gerekli görür. Osmanlı Devletinin Avrupa toprakları üzerinde kendine yabancı milletler üzerinde hakimiyet kurmasının sonucu olarak mütecanis kavmi bir yapıya dayanmayıp, "Osmanlı" adı altında yeni bir birlik meydana getirmek amacıyla hareket ettiğini yazar. Zira Osmanlı Devleti Şarka doğru gelişme istüdadı göstermeyen ve bu yolda Selçukluların varisi olmıyan bir devlettir. Osmanlı Devleti yeni ve değişik topraklarda gelişmesini sürdüren bir siyasi ve askerî organizasyondur (32).

Yabancı topluluklara mensup topraklarda hakim olan Osmanlılar'ın bu yeni şartlara uyabilecek bir yapılaşma içine girdiği müşahade edilmiştir. Bu da devşirme ordusu mahiyetindeki Yeniçerilerdir. Nitekim Yeniçeri Askerinin ihdas edilmesiyle Rumelindeki fütihat büyük hamleler yapabilmıştır (33).

Goltz Paşa'ya göre, fetihler arttıkça ve arazi genişledikçe, "rabıta-i ittihad"ın gevşediği gözlenmişti. Bunun da sebebi, Balkanlarda İslâmlaşma ve Türkleşmenin kuvvetsiz oluşudur. (34).

30) Von Der Goltz, A.g.e, s. 16, Osmanlı Devletinin zayıflama ve gerilemesi, hk. Bkz: Bernard Lewis, Osmanlı İmparatorluğunun inhitatı üzerinde bazı düşünceler, İslâm Tet.Enst. Dergisi, C. III, sayı: I, 1960 s. 161

31) Von Der Goltz, A.g.e, s. 17

32) Von Der Goltz, A.g.e, s. 20. Bernard Lewis de Avrupa topraklarını Osmanlılar'ın "Arz-ı Mevüdü" olarak vasıflandırmıştır. Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, s. 25

33) Von Der Goltz, A.g.e, s. 25 Toynbee aynı noktaya parmak basarak, Hristiyan unsurların devlet mekanizmasında devşirme müessesesi tarafından temsil ettirilmesinin Osmanlı hakimiyet süresini uzatıldığını belirtir. A.J. Toynbee, A Study Of History, C. II, s. 77

34) Bu hususu Cevdet Paşa şu ifadelerle belirtir: "Bilcümle tebâya hükümet lisanını öğretmek ve onları edebiyat-ı Osmaniye ve adat-ı hasnayı İslâmiyeye alıştırmak ve Millet-i Hakimiye ısındırmak ve bu vechile tebaiyyet ve metbuiyet rabıtasma kuvvet vermek" A. Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet , C. s. 118

Paşa, devletlerin toprak kaybetmelerini onların beka ve devama kabiliyetleri olmadığı yolunda yorumlamamak gerektiğini beyan ederek, buna Avrupa Tarihinden örnekler vermektedir. İngiltere'nin Luvar sınırından ve Fransızlar'ın 1812 sınırından çekilmesi Goltz Paşa'nın örnekleri arasındadır. Ona göre, devletlerin toprak kazanmaları düşman taarruzlarından korunmak içindir. Devletler bu gayeyle istilâ ve fetih hareketlerine girişmişlerdir. Paşa Sözü Osmanlı Devletine getirerek şunları beyan ediyor:

"Türkiye'nin istikbali dahilen kendini toplayıp kesb-i kuvvet edilmesine mütevakıftır. Bu vasî devlet-i kişver-i küşâdan daha küçük mamafih hadd-i zatında dahakuvvetli bir medenî devlet zuhura gelmelidir" (35).

Paşa'ya göre, Osmanlı Devleti kuvvet açısından bu geniş toprakları idare ve korumada aciz kalmaktadır. Arabistan ve Trablusgarp istisna edilirse, Osmanlı Devletinin evvelce beyan edildiği gibi, Osmanlı Devletinin Anadolu civarındaki topraklarda yirmibir milyondan fazla insan yaşamaktadır. Ancak Devletin müdafaası ve tamamiyeti yolunda bu büyük kitleden faydalanmamaktadır. Öyle ki, harp zamanında bilfiil ihtiyatlık görevini deruhde edecek nüfus oniki milyonu dahi geçmemektedir (36).

Goltz Paşa, Arabistan vesair Ortadoğu memlekelerinde yerine getirilen askerlik hizmetinin devletin üzerinde büyük maddî yük meydana getirdiğini beyan ederek, rakamlarla bu ihtiyaçları açıklamaktadır.

Goltz Paşa'ya göre, Yeniçeri Ordusu kaldırıldıktan sonra, askerlik mükellefiyeti Anadolu Türkleri'nin omuzlarına yüklenmiştir. Bu da Anadolu'nun nüfusunun azalmasına sebep olan gelişmelere yol açmıştır (37).

Ancak Osmanlı Devleti'nin karşı karşıya kaldığı bu meseleler daha önceki imparatorlukların başına da gelmiştir. Goltz, Paşa bir örnek olarak Makedonya Devleti'nin son zamanlarını ve Bizans İmparatorluğunun yıkılış dönemini gösterir.

35) Von Der Goltz, A.g.e, s. 27

36) Von Der Goltz, A.g.e, s. 28. II. Abdülhamid'de bu konuda Goltz Paşa ile aynı fikirdedir. Padişah Osmanlı Devleti'nin asırlar boyunca dağdan inerken yatağından taşan bir nehre benzediğini ve gücünün üstünde yayıldığını belirtmektedir. Ali Vehbi, *Pensees Et Souvenirs*, İstanbul 1975. s. 101

37) Von Der Goltz, A.g.e, s. 30 II. Abdülhamid bir muhurasında bu konuda şunları söylemektedir:

"Üçbuçuk milyon nüfusu tecavüz etmeyen Bulgarlar askere bir milyon sarfettikleri ve Sırp ve Yunan dahi böyle olduğu halde, Biz çok asker besliyoruz. Memleketi jandarmalar ile idare etmeli. deyû terakkiperver denilen tarafından sözler söylenilmektedir. Bunlar , Asker beslemek mülkün imarıyla olur. Mülkü imar ettikten sonra askeri çoğaltmalı. diyorlar ki, bunlar fikir hissiyat-ı diniye ve millie kalmamış ve menafi-i şahsiyesinden başka bir şey düşünmeyenlerdir".

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Esas Evr. I, Zarf: 156, Evr. No: 25/2 Ayrıca Bkz: Paul Rohrbach, *Hatt-ı Saltanat Bağdad Demiryolu*, İstanbul 1331 s. 101

Aynen Bizans ve Roma İmparatorluklarının Barbarlar ve diğer insan topluluklarıyla iskân edilmesi gibi Osmanlı Devleti De XIX. yüzyılda imparatorluk içerisinde ve dışından birçok göçlere sahne olmuştur. Ancak Osmanlı Devleti bu unsurların yerleştirilmesinde çok güçlük çekmiştir. Esasen bu yerleştirmelerin nüfusu artırmasına mukabil askerlik meselesini halletmede fazla bir önemi ve faydası yoktur (38).

Osmanlı Devletinin nüfusu nisbetinde askerî güce erişmesi, ancak bazı yerlerde yerli unsurlardan milis kuvvetleri teşkiliyle mümkün olabilir. Yemen, Asir, Hicaz, Trablus ve Bingazi bu tür tatbikatların yapılabileceği yerlerdir. Esasen bu suretle Kafkas hududu ve Balkan Yarımadasında bir savaş esnasında bu kuvvetler bugünkünden fazla ordu mevcudunun meydana gelmesine sebep olacaktır (39).

Devletin o dönem için bu tedbirleri alabilmesi ve bu yolda teşkilat meydana getirebilmesinin geçmişe göre daha kolay olduğu açıktır. Çünkü II. Mahmud döneminde olduğu gibi devletin karşısında muhalefetçi ayân sınıfı yoktur (40).

Von Der Goltz, II. Abdülhamid döneminde devlete itaat ve inkiyadın çok kuvvetli olduğunu ve en güçlü valilerin bile en küçük memur gibi bir telgrafla azledilebildiğine dikkati çeker. Bu hususta II. Abdülhamid'in merkezi otoriteyi kuvvetlendirmesinin diğer padişahlar zamanında pek güç olarak rastlanan birşey olduğunu belirtir (41).

Diğer taraftan Mısır olaylarıyla bir hayli sarsılan Osmanlı İmparatorluğunun

38) Von Der Goltz, A.g.e, s. 33, Osmanlı İmparatorluğuna XIX. yüzyılda yapılan göç ve göçmen meseleleri için Bkz: A. Cevat Eren, Türkiye'de Göç ve Göçmen Meseleleri, İstanbul 1966, s. 23-116

39) Von Der Goltz, A.g.e, s. 34. Esasen Devletin politikası da II. Abdülhamid döneminde aşiretlere yönelmiştir. Bunun için Bkz: Bayram Kodaman, Şark Meselesi ışığı altında Sultan II. Abdülhamid'in Doğu Anadolu Politikası, İstanbul, 1983, s.97-110. İngiliz Elçisi Sir Henry Layard da daha 1878'de Padişah'a sunduğu layiha da;

(Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Esas Evr. karton : 7, Zarf: 126, Evr. No: 163)

Arap Aşiretlerinden Hafif Süvari birlikleri kurulmasını öngütlüyordu. Münir Aktepe, Osmanlı İmparatorluğunun İslahı hakkında İngiliz Elçisi Layard'ın II. Abdülhamid'e sunduğu layiha, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, sayı: 22, s. 24

40) Bu husus özellikle Helmut Von Moltke'nun dikkatini çekmiştir. H. Von Moltke Türkiye Mektupları (Çev. Hayrullah Örs), İstanbul 1969, s. 44

41) Von Der Goltz, A.g.e, s. 36, Bayram Kodaman, Hamidiye Süvari Alayları, İst. Üni. Ed. Fak. Tarih Dergisi, sayı: 32, İstanbul 1979, s. 428-429. Nitekim II. Abdülhamid de imparatorlukta asayiş hakkında şunları söylemektedir.

"Bir de Şark halkı birbirini urarak yeğdiğerin mallarını gasb ve ğaret etmekle yaşamaktadırlar. Avrupa 'da herkes sanayi ve tiearetle geçinmektedir deyü ifade ettiğiniz vakta devlet memurlarında ve askerden hali yerlerde kendi kendilerine kalmış olan Urban ve aşair içinde böyle haller vukubolduğu işidiilmektedir. Fakat bir devlet memurunun ale'l-umum memalikte asayiş yoktur, manasını mutazammun olan böyle bir sözü sahib-i insaf ve aklı-ı selimin söyliyiceği bir söz değildir"

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Esas Evr. Kıs. I, Zarf: 156, Evr. No:25/2

Kuzey Afrika'da Sunusiler'in dindarâne gayretleri sayesinde yeniden kuvvet kazanan İslâmiyetin Afrika içlerinde nüfuzunun artmasına paralel olarak yeni faaliyetler içerisine girmesi gereklidir. Paşa, Osmanlı Devleti'nin dikkatini batı ve kuzey ve güney cihetlerine çevirmesini salık veriyor (42).

Anadolu'nun güneyinde uzanan Arap Memlekelerinde Osmanlı aleyhtarı faaliyetler artmış olup, özellikle Hilafetin Araplara nakli fikrini taşımaktadır. Ancak Osmanlı idaresine karşı olan bu düşmanlık merkezî idarenin zaâfı ve keyfilîği yüzünden meydana gelen hoşnutsuzluğun neticesidir. Özellikle dindar duygulara sahip bölgelerde her iki taraf için uzlaşmak mümkündür. Osmanlı Devleti'nin bekası için bu uzlaşma Balkanlardaki Makedonya, Yanya ve Tesalya'nın kaybından daha önemlidir. Goltz Paşa şöyle devam ediyor:

"Yalnız altı bin Alman mili murabba mesaha-i sathiyesinde bulunan Yemen'in sırf Müslüman olarak lâ-ekall iki buçuk milyon ahalisi olduğu teemmül edilsin. Bu dururken on kere daha küçük olan Balkan Şibh-i ceziresinde hudud tashihinden ne çıkar. Devletin zayıf bir Bizans Devletinden kuvvedli bir Türk ve Arap Devleti haline infırağ edilmesine ahval-i muhtelif pek müsaitdir" (43)

Goltz Paşa son zamanlarda Avrupa'da zannedildiğinden ziyade İslâmiyetin ve Pan-İslâmik cereyanların kuvvet kazandığından bahisle, bu yolda bazı örnekler serdediyor. Hatta bu tip faaliyetlerin ve fikirlerin Çin ve Kap Burnu'na kadar uzandığını söylüyor. Şayet bu cereyan Osmanlı İdaresi maharetle kullandığı takdirde Arap ve Türk Kavimlerinin dayanışmasını sebep olacaktır (44).

Paşa, Osmanlı Devletinin aksıyan yönlerinden birisinin idarî sistemdeki bozukluk olduğunu söyler. Devletin bütün yazışmaları Mabeynde toplanıyor ve bu yoğun yazı trafiğinin en son karar mercii bir kişidir. Onun deyimiyle, "Binlerce kişi, düşünür taşınır, hazır eder, zahmetlere katlanır da yalnız bir kişinin karar verdiği bir bürokratik ortam hazırlanır" (45).

Von Der Goltz, Paşa, II. Abdülhamid'in "İtühad-ı İslâm" siyasetinin Dünya'nın

42) Von Der Goltz, A.g.e. s. 37

43) Von Der Goltz, A.g.e. s. 38 Camî Bey, Osmanlılığın Aûsi, düşmanları ve dostları, İstanbul 1331, Ali Vehdi, A.g.e. s. 101. Diğer taraftan İngilizlerin Arapları kıskırtmaları hk. Bkz: Ali Vehbi, A.g.e. s. 180-181, A. Şeref, Tarih Muhasebeleri, (Sadeleştiren : Enver Koray) Ankara 1985, s. 262, Paul Rohrbach, A.g.e.,s. 13

44) Von Der Goltz, a.g.e. s. 39 Abdülhamid zamanında Pan-İslâmlik politika için Bkz: Ali Vehbi, A.g.e. s. 171-184 İ. Süreyya Sırma, II. Abdülhamid'in İslâm Birliği Siyaseti, İstanbul 1985, M. Kemal Öke, A.g.e. s. 84-85 Diğer taraftan Goltz Paşa'nın Pan-İslâmizm fikrini desteklemesi o dönemdeki Alman Politikasının belirli vasfıdır. Bunun sebepleri için Bkz: İlber Ortaylı, A.g.e. s. 119. Ancak Goltz Paşa, sadece Anadolu'ya münhasır bir Türk Devleti de düşünmemiştir. Bu tip yorumlar için Bkz: E. Ziya Karal, Osmanlı Tarihi C. VIII, s. 179

45) Von Der Goltz, A.g.e. s. 44

her tarafına yaygınlaştığını, ancak o zamana kadar ciddi, gözle görünür bir neticenin alınmadığını belirterek, asıl yapılaacak şeyin Osmanlı İmparatorluğunun Asya'daki vilâyetlerini her bakımdan yüksetmek olacağını söylüyor. Ayrıca İmparatorlukta göçebe olarak hayatlarını sürdüren zümrelerin yerleşik hayata geçirilmesinin elzem olduğunu da ilâve ediyor (46). Ancak bu meseleler kısa zamanda halledilecek özelliklere sahip değildir. Bunların halli için ancak bir nesillik müddetin gerekli olduğunu da belirtir.

Diğer taraftan Goltz Paşa, Osmanlılarda saltanat usulünün mahzurlarını sayarak, bunun değiştirilmesi üzerinde de durur. Osmanlılarda halen carî olan saltanat usulünün kiskançlıklara ve çekişmelere yol açtığını söyleyerek, tahta çıkmada liyakat esasının yürürlüğe girmesini arzuladığını belirtir (47).

Bu arada Goltz Paşa, Osmanlı İmparatorluğunda hüriyetçi ve meşrutiyetçi hareketlere de değinerek, elzem saydığı bu faaliyetlerin devamı hususunda pek ümitli görünmemektedir. Ancak ona göre, dirayetli bazı mebusların bulunduğu ilk Meclis-i Mebusanın kapatılmasından sonra hiç olmazsa mülki ve idarî sahada kuvvetler ayrılığı ilkesine uyulabilir (48).

Paşa'nın üzerinde ısrarla durduğu ve kendine has olan bir fikri de, Osmanlı Devleti'nin payitahtının değiştirilmesi meselesidir. Goltz Paşa bunun sebeplerini de şu gerekçelere dayandırmaktadır:

1) İstanbul ötedenberi Bizansın da başkenti olarak bu devletin birtakım taaruz ve istilâlara uğramasına sebep olmuştur.

2) İstanbul'un ılık ve gevşetici iklimi yöneticileri atâlete sevketmektedir.

3) Osmanlı Donanması güçsüz duruma düştüğünden beri İstanbul devamlı olarak denizden taaruzla açıktır.

4) Anadolu cihetine ağırlık noktası koymaya başlayan Osmanlı Devletini Başkenti İstanbul olmamalıdır.

46) Von Der Goltz, A.g.e, s. 46. Bedevî Arap Aşiretlerinin iskânı hk. Bkz: Münir Aktepe A.g.e. s. 24 Paul Rohrbach, A.g.e, s. 13-14 Bayram Kodaman, Şark Meselesi ışığı altında Sultan II. Abdülhamid'in Doğu Anadolu Politikası, (Arnavutluk, Arabistan ve Doğu Anadolu Aşiretleri), s. 126, M.Kemal Oke, II. Abdülhamid siyonistler ve Filistin Meselesi, İstanbul 1983, s. 103

47) Von Der Goltz, A.g.e, s. 47-48. Osmanlılarda saltanat usulü hk. Bkz: Ali Aktan, Osmanlı Hanedanı içinde saltanat mücadelesi ve kardeş katli, Türk Dünyası Tarihi Der. Sayı: 10, 11, Ekim 1987, s. 7-18, 45-55

48) Osmanlılarda Kuvvetlerin ayrılığı meselesi hk. Bkz: Mustafa. E. Elöve, Anayasa hareketlerimiz Şeması, İstanbul, 1960, s. 3-35

Bütün bu sebeplerden dolayı Devleti Başkenti Konya, Kayseri, veyahut Şam gibi iç bölgelerde yer alan merkezlerden birisi olabilir (49).

Goltz Paşa Bütün Bu olumsuzluklara rağmen Osmanlı Devleti'nin hayatiyetini 1877-1878 ve 1987 harplerinde isbat ettiğini söyleyerek şunları söylüyor:

"Hasta Adam'ın bu istidad-ı mahsusı, bu hayretengiz kabiliyet-i hayatiyesi cidden nazar-ı dikkatimizi celbeden bu acib devletin tabiatını tetkike sevkeder. Nitekim biz de buracıkta hiç olmazsa muayyen bir hatt-ı harekete tab'an buna teşebbüs etdik" (50).

Von der Goltz Osmanlı Devleti'nin gerilemesinde en büyük sebeplerin başında durumu sahî bir şekilde incelemekten doğan bedbinliğin ycr aldını söyler. Onun görüşüne göre, sınırları geniş olup gelişmemiş bir devletten ziyade dar sınırlar içinde ancak her yönüyle ilerlemiş bir devlet daha mükemmeldir. Bu hususu şöyle belirtiyor:

"İstidad-ı zamanki -kolaylıkla halka teşmil edilebilir- bir devleti mütemeddine vücuda getirmek hususuna müsaitdir. Hakikatde ne İslâm ne de taassub-u dinî bu inkilâb-ı hayra manî değildir. Demiryolu telgraf şebekelerinin tevsiî funun-u talbikiye müktesabı kezalik bunu mürevvicdir" (51).

Goltz Paşa, bu fikirleriyle Osmanlı Devletinin istikbalinden oldukça ümitlidir. Çünkü devletin karşılaştığı bütü meseleleri gidermek mümkündür. Ancak bu, imparatorluğun geleceği hakkında Osmanlıların kendilerini bedbinlikten kurtarmasıyla mümkün olacaktır (52).

Von Der Goltz, bu fikirleri kaleme aldıktan onbeş yıl sonra, değişen ve gelişen yeni şartlar muvacehesinde Osmanlı Devleti'nin geleceği ve kurtuluş çareleri üzerinde durmuştur (53).

Özellikle Goltz Paşa, Balkan Faciasının ardından gelen felaketler karşısında alın-

49) Von Der Goltz, A.g.e, s. 52. Bu fikirlerin Goltz'a ait olduğunu bilmek lâzımdır. Ancak devletin ağırlık noktasını Avrupa'dan Asya'ya nakletmek fikrine dayanmaktadır. II. Abdülhamid de Said Paşa'nın kendisine payitahtın Bursa'ya nakletme tekliflerinden bahsetmekte ve bunun ciddiye alınması gerektiğini beyan etmektedir. Ali Vehbi, A.g.e, s. 77

50) Von Der Goltz, A.g.e, s. 57. Vambery de Osmanlı İmparatorluğunun geleceği hakkında bir hayli umutludur. Bunun tek yolu ise devleti savaşa girmemesidir. M. Kemal, Öke, A.g.e,s. 59

51) Von Der Goltz, A.g.e, s. 60

52) Von Der Goltz, A.g.e, s. 60. II. Abdülhamid ise bedbinliği siyah gözlük takarak etrafa bakmaya benzetiyor. Ona göre daha çok bu hastalığa aydınlar tutulmuştur. Ali Vehbi, A.g.e, s. 203

53) Goltz'un bu eseri, "Genç Türkiye'nin Hezimet-i ve İmkân-ı İtilâsı" adını taşımakta olup, Cemiyet Kitaphanesi tarafından neşredilmiştir.

ması gereken yeni tedbirler üzerinde durmaktadır.

Goltz Paşa, Balkan Savaşı'nın mağlubiyet sebeplerinden birisi olarak Türklereki maneviyat bozukluğunu gösteriyor. Bunun sebeplerinden birisi de "Padişah" faktörünün II. Meşrutiyetle önemini yitirmesi idi. Bunu şöyle izah eder:

"1908 İnkılâbı bu itikadı tadil etti. İnkılâbın bahsettiği teceddüd Sultan Hamid'in boyunduruğundan kurtulan halkda hüsn-ü kabul görmüş ise de, birdenbire meydana geldiği için eski itikadate muadil kuvvetleri tesirleri maamiyle ihdas edemedi. O vakte kadar Padişah'ın emri ve Din Düşmanına karşı cihad Türk Cengâverlerinde büyük tesirler gösteriyordu. Otuz beş sene evvel Pievne, Tuna Müdafaaları, Şıbka Hücumları vesaife bu itikadın birer kahramâne eserleri idi. Meşrutiyetin tesisinden sonra en büyük nüfuz ve tesiri olan Padişah'ın emri hatırlardan silindi. İslâm'da rehber addedilen bir kuvvetin gaib olması emniyet ve itimadı selb etti" (54).

Diğer taraftan Goltz Paşa, Meşrutiyet ilân edilirken, asırlardır halkın zihninde yer alan "Padişah" fikrinin bir anda silinme durumuna getirilmesinin zararlı olduğunu da ilâve eder.

Abdülhamid döneminin getirdiği bazı yanlışlık ve kötü idare şekillerini değiştirme amacı güden İttihat ve Terakki Fırkası birçok yönlere başarısızlığa uğramıştır. Goltz Paşa'ya göre yeni yönetim birçok meseleleri halletmek şöyle dursun, yeni meseleler de ortaya çıkmıştır. Öyle ki, İmparatorluk ahalisinin yeni idare hakkında ümitleri boşa giüdüğü gibi, her tarafta memnuniyetsizlik ve y'es kendini gösterdi. Vilâyetlerde karışıklıklar ve isyanlar baş göstererek, ortaya çıkan milliyetçilik ve kavmiyetçilik fikirleri Hicaz Demiryolunda ve Arap Memleketlerinde büyük zararlara sebebiyet veriyordu (55).

Bütün bu halledilemeyen meseleler ve tertler karşısında eski bedbînliğin tekrar meydana çıktığı görülüyor. Hükümet çarklarını döndürmek için birkaç seneye ihtiyaç vardır. Ancak daimî rahatsızlıklardan ve seferberliklerden dolayı umumî yorgunluklar

54) Vor Der Goltz, Genç Türkiye'nin Hezimet-i İnkılâbı, İstanbul 1332, s. 45

55) Von Der Goltz, A.g.e, s. 50. Goltz'un daha önce de dikkatini çeken milliyetçilik hareketleri hk. Bkz: Ali Velibi, A.g.e, s. 180 -181, Paul Rohrbach, A.g.e, s. 7-8 İ. Süreyya Sırma, Osmanlı Devleti'nin Yıkılışında Yemen İsyanları, İstanbul 1980, s. 93-94, Lothrop Stoddard, The New World of Islam, London 1932, s. 139-140, Z. M. Zeine, The Arab Lands (Cambridge, Of Islam), London 1970, s. 589-52 R. Bullard, The Middle East, London, 1958, s. 12 v.d.

hasıl olmuştur (56).

Goltz Paşa'nın daha önce de yazdığı gibi Osmanlı Devleti'nin Rumeli topraklarında sınırlarını daraltması Devleti rahatlatacaktır. Balkan mağlubiyetinden sonra Rumelinden toprak kayıpları gerçekten Osmanlı Devletini daha da rahatlaştırmıştır. Goltz Paşa şöyle devam ediyor:

"Anadolu asıl Türk memleketi olduğundan, bundan hemen istifadeye şitaben olmalıdır. Anadolu , Yemen, Asir, Kıtalarına pek çok kurbanlar vermiştir. Oralara gidendenler artık dönemiyordu" (57).

Bunlara bakarak Von Der Goltz, onbeş yıl evvel Osmanlı Devleti'nin küçüleceğini daha önceden hissettiğini söylemektedir. Diğer taraftan Goltz Paşa daha önceki eserinde olduğu gibi Osmanlıların güçlerinin üstünde yayıldıklarını ve bu yüzden fethettikleri yerleri ellerinde tutamadıkları belirtir ve tarihi misallerle bu fikrini teyid etmek ister. Ancak Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki topraklarını kaybetmesiyle Osmanlılar avantajlı bir durum kazanmışlardır. Bunun için II. Abdülhamit'in yaptığı gibi devlet otoritesini Osmanlı Devleti'nin en ücra köşelerine yaymak lâzımdır (58).

Goltz Paşa, Osmanlı Devleti'nin doğuya ve güneye yönelmesi gerektiğini tekrar vurguluyarak bazı yeni şartlar içinde yapılması gerekenleri şöyle sıralıyor:

"Şimdi cenup tarafından tevsî ve imtidada gayet müsaid arazi olduğundan, Avrupa'daki yerler için münazaat ve muharebat-ı mütemadiyede bulunmuş olan Kuvve-i Osmaniye'nin teyid-i Fütûhat-ı İslâmiye maksadiyle bu tarafa teveccüh emesi lâzımdır.

56) Von Der Goltz, A.g.e, s. 51. II. Abdülhamid de büyük devletlerin sonu gelmez entrikalarından ve müdahalelerinden yakınmaktadır. Eğer büyük devletler Osmanlı Devleti'ne toparlanmak için onyıllık bir sulh süresi tanıyacak olurlar sa, Osmanlı Devleti bir Japonya olabilecekti. Ali Vehbi, A.g.e, s. 115. Daha 1838'de Moltke sunduğu layihada bu konuda şunlar söyler:

"İmdi çend sene Devlet-i Aliyye'nin sulh ve salah üzere olması ihtiyacı nümâyan ve El-Halet-ül Hazîhi bulunduğu ahval ne cenk ve ne sulh suret-i itibar olunmamakla bayağı bir afet-i diniye kabilinden idüğü ve beher harvede harabla duçar-ı giriftar olduğu nümâyan oluyor". Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, E 3656. Sir Charles Eliot da Osmanlıların eski gücüne erişmesi ihtimalinden bahseder. Sir Charles Eliot, Avrupa'daki Türkiye, (Çev. Serdar Türet) 1001 Temel Eser, C.I s. 110

57) Von Der Goltz, A.g.e, s. 57. Aynı . Müellif, Devlet-i Aliyyenin Zaâf ve Kuvveti, s. 38, Ali Vehbi, A.g.e, s. 101, Paul Rohbach, A.g .e. s. 7

58) Von Der Goltz, A.g.e, s. 64-65. Bu hususu A. Cevdet Paşa şöyle açıklar:

"Evvelâ umur-u mülkiyenin islahatından başlanıp, serveti ve hazinenin varidatını artırmak, ondan sonra levazum-ı harbiyenin tamamlanmasına gayret etmek lâzımdır. "Cevdet Paşa, Tezakir, C. II (Yay. Cavid Baysun), Ankara 1960, s. 257

Mamafih bunun için evvel emirde pek müşkil olan bir meselenin halli icab eder. O da Osmanlı Padişahlarının Halifelik ile Araplar arasında daimî bir itilâf vücuda getirmektedir. Son zamana kadar Araplar bu Halifeliğin gasbedildiğini kanî idiler. Lakin vaka-i ahirede ve bilhassa Trablusğarp muharebesinde Osmanlılarla Araplar müttehiden muharebe ettiklerinden, hiç olmazsa, zahiren o eski münaferet zâil olmuştur. Uzun müddetden beri ilk defa olarak Arabistan'da sükûn hükümfermâdır. Bir siyaset-i dahiliye-i mahirâne ile bu sukûndan istifade edilebilir.

Eğer siyaset-i mezkûre muvaffakiyetini intac ederse, ğaib edilen yerler geri alınmasa bile diğerleri elde edilebilir. Son on sene zarfında İslâmiyette tezayüd eden iştirak-i hissiyat tarik-i itilâfda terakkiye ve şimdiye kadar yarı Avrupa, yarı Asya Devleti olan Devlet-i Osmaniye'nin Medeniyet-i İslâmiyeye mümessil bir şekilde ifrağını mucib olur" (59).

Goltz Paşa, bu eserinde de, payitahun değiştirilmesi fikrini aynı gerekçelerle tekrarlar (60). Ayrıca Paşa, daha da ileri giderek Osmanlı Devletinin eski yapısını geliştirmesi gereği üzerinde durarak, Devlet'in merkezinin Halep veya daha güneyde Şam'a nakledilmesiyle bunun mümkün olduğunu belirtir ve hususta şunları söyler:

"Bundan başka Devlet-i Osmaniye Şimdiye kadar kemal-i metanetle muhafazasına çalışılan ve bunca fedakârlıkları istilzam eden (Devlet-i Muazzamalık) hakkından da vazgeçebilir. Buna mukabil bir İslâm Devleti olur. Hem de istikbâlde mühim bir vazife-i tarihiye hazırlanmış bulunur. (61).

Ancak bu hususta tehlikeden arî değildir. Çünkü bu defa da Osmanlı Devleti İngiltere ve Rusya arasına sıkışacaktır. Goltz Paşa, Osmanlı Devleti'nin kuvvetini arırdıktan sonra Devletlerin rekabetlerinden faydalanarak ayakta durabileceğini belirtir. Ancak bunu yapmak için parti kavgalarından uzaklaşılmalıdır. İktidarda bulunan Genç Türkler'in en büyük düşmanları ona göre yine kendileridir. Bunun için gerekli olan Hükûmet yönetiminde şahsî ve indî kararlar yerine gerçekçi ve fiilî esaslar uygulanmalıdır (62).

Goltz Paşa, "Genç Türkiye" adını verdiği Meşrutiyet döneminin büyük ümitlerle başladığını ancak devletin hiç olmazsa on sene sulh dönemi yaşamasının gerekli olduğunu vurguluyor. Ancak Genç Türkler'in büyük bir yanılığa düştüğünü söylüyor.

59) Von Der Goltz, A.g.e, s. 65-66 Goltz Paşa'nın ümit verici bu iyimser düşünceleri bütün Arap Memleketleri için carî olmasa gerekir. Çünkü aynı dönemde Şam, Beyrut, Bağdad ve İstanbul'da ihtilâlcî ve ayrılıkçı Arap örgütleri faaliyetlerini illegal bir şekilde hızlandırmışlardı. Bunun için Bkz: Z.M. Zeine The Struggle For Arab independence, Beirut 1960 Salih Tuğ, İslâm Ülkelerinde Anayasa Hareketleri, İstanbul 1969, s. 263-275, Ali Vehbi , A.g.e, s. 180, 181

60) Von Der Goltz, A.g.e, s. 66. Aynı. Müellif, Devlet-i Aliyye'nin Zaaf ve kuvveti, s. 52

61) Vn Der Goltz, A.g.e, s. 67

62) Von Der Goltz, A.g.e, s. 67-68

O da meşrutiyetin ilânının Büyük devletlerin Osmanlı Politikasını değiştireceğine dair fikirlerdir. Goltz, Paşa bunun ağır bir hata olduğunu belirterek şunları ilâve ediyor:

"Hükümet bir kuvvettir. Yoksa fazaî-i beşeriyenin terakkisine hadim bir akademi değildir. Onun rehber-i harekâtı hayırhahlık ve merhamet değil belki kendi menfaatleridir. Komşularına kesb-i zaâf etmesinden istihsal-i fevâid ve münafaâyaya çalışır. Gerçi insaniyet nokta-i nazarından bu iyi bir sıfat değil ise de şimdiye kadar alem-i siyasetde böyle devam etmiştir" (63).

Nitekim Balkan Devletleri'nin Osmanlı Devleti'ne hücumu Devlet'in güçsüzlüğünün anlaşılmasındandı. Nitekim eserin sonlarına doğru Goltz Paşa, Balkan Devletleri ve Avrupalı Devletlerin Osmanlı Devleti hakkındaki politikaları hakkında bilgi vermektedir.

Görüldüğü üzere Goltz Paşa'nun İmparatorluğu ve geleceği hakkındaki fikirleri bir orijinallik arzetsen bile kendine özgüdür. Diğer taraftan yukarıda da belirttiğimiz gibi bu fikirleri tartarken onun herşeyden önce bir Alman olduğunu hatırlamakta fayda vardır. Hele bu kişinin bir Alman yüksek devlet görevlisi olması ise konuya daha ihtiyatlı yaklaşılmasını gerektirmektedir. Ancak nasıl düşünülürse düşünülün ortaya bir gerçek çıkmaktadır. O da Goltz Paşa'nun fikirlerinde hayalcilikten ziyade ince ve gerçek hesaplar peşinde koşan bir stratejist olmasıdır. Buna geniş tarih bilgisi de eklenince ortaya bazı haklı denebilecek yorumlar çıkmaktadır. Esasen onun Moltke ile beraber son dönem Osmanlı İmparatorluğundaki seçkin yeri almasının bir sebebi de bu olsa gerektir.

63) Von Der Goltz, A.g.e, s. 69 Nitekim meşrutiyet hareketinin hızlanmasında Reval mülâkatının etkili olduğu malûmdur. Genç Türklerce Meşrutiyet bütün dış meselelerin çözüm manasına geliyordu. Bkz: Bernard Lewis, A.g.e, s. 284 I Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C. IV, s. 355. Nitekim daha önce de Midhat Paşa'nın İstanbul Konferansında aynı yanıtı içine düştüğü bilinmektedir. Bunun için Bkz: İbnü'l-Emin M. Kemal İnal, Osmanlı Tarihinde Son Sadrazâmlar, C. II, s. 826

MİLLETİNE ÇARE, VATANINA BAYRAK OLMUŞ
DEVLET ADAMI
ATATÜRK

Doç. Dr. Kemalettin YIGİTERx

Waiting For Godot'suyla ünlü olmuş İrlanda'lı yazar Samuel Beckett'in bu eseri günümüz dünyanın hemen her tarafında özellikle de çaresizliğe yenik düşmüş ülkelerde açıktan açığa ya da kapalı kapılar ardında solumsuz okunmakta ve okurlarında bir kıpırdanma, bir kendine dönüş, kısaca çaresizliğe artık bir baş kaldırı gözlenmektedir. Eseri okurken dünü bu güne taşıyıp 1923 öncesine, Mustafa Kemal'e uzanıyor insan. Bir tarafta Orta Anadolu'da kaderiyle haşır neşir bir Ankara, öbür tarafta da her başına geleni kader olarak kabullenmiş, çaresizliğe yenik düşmüş upkı *Godot'yu Beklerken* adlı oyundaki ağacın altında beklemekten başka çareleri bulunmayan temiz, yürekli, dost ve sevecen insanlar var. Yurtları parçalanmış, yıllarca dost ellerini uzattıklarının ihanetlerine uğramış, hatıralarından koparılmış, yağmalanmış kısaca öz vatanlarında tutsak olmuşlar. Artık kurtuluş için bir mucize gerek, öyleya bugün gelişen dünyamızda milletlerin mücadelesi ne kadar çetin ve acımasızsa, dün daha da çetin ve acımasızdı. Bir oyun sahnesinde bile dünü seyretmeye yüreğimiz yetmediğine göre mucizeyi insaf ölçüleri içerisinde bilim haysiyetiyle değerlendirmemiz gerekir. Evet; bu mucize özgürlük ideali ve sahneye koyan da Mustafa Kemal'di; kişiliğiyle, davranışları ve eylemleriyle büyük bilginlerin akıl, manuk yoluyla erişemedikleri birtakım gerçeklere sezgi yoluyla ile erişmenin elde olduğunu ortaya koyan insan.

Bir kısım Amerikan psikoloklarına göre insanın kişiliği hayat boyunca meydana getirdiği davranışların toplamı değildir, der İsmail Hakkı Baltacıoğlu. Bu kişilik davranışlar arasında yapılan elome sonunda arta kalanlardan meydana gelir. Bu arta kalanlara bakıp da tüm insanların taşıdıkları kişiliği soydan gelen kalıtım olarak anlamak isteriz, doğru değildir. Tek yetenekli sandığımız insanların çoğu çok yetenekli iken çevrelerinde yalnız bir yeteneklerini yaşatabilmişlerdir. Konuyu aydınlatabilecek gerçeklerden biri de şudur: Babanın ressam, ananın piyanist olduğu bir ailenin yetişen üç çocuğunun üçü de ayrı mesleklerin eri olduğu halde yine de hepsinde sanat yeteneğinin var olduğu göze

x Atatürk Üniversitesi, Eğitim Fak. İngiliz Dili ve Edebiyatı Böl. Erzurum.

x Waiting For Godot, dilimize Godo'yu Beklerken olarak çevrilmiştir, eylemsiz ve hareketsiz insanları konu alır. Başka bir ifadeyle dinamik bir güç olması gereken kitlelerin durgunluğunu eleştirmiştir.